Vastaanottaja
Ympäristövaliokunta
YmV@eduskunta.fi

Saamelaisen ilmastoneuvoston lausunto Valtioneuvoston selonteosta kansallisesta energia- ja ilmastostrategiasta

Viite: VNS 8/2025 vp

Taustaa

Suomen kansallinen energia- ja ilmastostrategia kattaa energiapolitiikkaa koskevat linjaukset sekä politiikkatoimet, joilla vähennetään yhteiskunnan kasvihuonekaasupäästöjä ja vahvistetaan nielujen aikaansaamia poistumia. Strategia muodostaa yhdessä valtioneuvoston teollisuuspoliittisen selonteon kanssa kokonaisvaltaisen toimintaohjelman, jolla edetään kohti hiilineutraalia ja myöhemmin hiilinegatiivista yhteiskuntaa siten, että se ei omilla päätöksillään tai politiikkatoimillaan nosta kansalaisten arjen kustannuksia, heikennä elinkeinoelämän kilpailukykyä tai lisää maatalouden kustannuksia.

Saamelainen ilmastoneuvosto on Ilmastolain (423/2022) nojalla perustettu riippumaton tiedepaneeli, jonka tehtävänä on tuottaa tietopohjaa ilmastonmuutoksesta saamelaisen perinteisen tiedon ja tieteellisen tiedon näkökulmasta. Ilmastoneuvosto kiittää ympäristövaliokuntaa mahdollisuudesta antaa saamelaiseen perinteiseen tietoon ja tieteelliseen tietoon pohjautuvan asiantuntijalausuntonsa koskien valtioneuvoston selontekoa kansallisesta energia- ja ilmastostrategiasta.

Yhteenveto ja lausunnon pääviestit

- Strategiassa käytetty kansantalousmallinnus ei huomioi saamelaiskulttuurin ja perinteisten elinkeinojen vaikutuksia riittävällä tasolla. Pienet valtakunnalliset BKT-poikkeamat voivat aiheuttaa suuria paikallisia ja pysyviä haittoja.
- Alueellisessa tarkastelussa Pohjois-Suomi nähdään investointialueena, mutta saamelaisalueen erityinen oikeudellinen ja kulttuurinen asema jää käsittelemättä, mikä voi muodostua uhkaksi perinteisille elinkeinoille ja saamelaiskulttuurille.
- SOVA-arviointi on kuvattu yleisluontoisesti, eikä alkuperäiskansavaikutusten (SVA) systemaattista tarkastelua tai toimenpiteiden kumulatiivisten vaikutusten arviointia ole tehty.

- Tuuli- ja aurinkovoiman sijoittelulla on saamelaisalueella korkea riski muodostua vakavaksi ongelmaksi poronhoidon edellytyksille, eikä voimaloita siksi pitäisi sijoittaa saamelaisten kotiseutualueelle.
- Strategian perus- ja ihmisoikeuskehikko on oikeansuuntainen, mutta toimeenpanon tulisi edellyttää kuulemisen sijaan ennakkosuostumuksen (FPIC-menettelyn; Free, Prior and Informed Consent) asettamista lupa- ja rahoitusehdoksi.
- Sosiaalinen ilmastorahasto ei tunnista kollektiivista ja kulttuurista haavoittuvuutta. Tämän vuoksi on tarpeen määritellä siihen liittyvä saamelaiskomponentti ja erillinen Saamelainen elinkeino- ja ilmastorahasto.
- Energia- ja ilmastostrategiassa sopeutuminen käsitellään teknis-taloudellisesti. Saamelaisten kotiseutualueen osalta saamelaisyhteisöt on tunnistettava itsenäisinä sopeutumistoimijoina ja perinteinen tieto on integroitava sopeutumissuunnitteluun yhdessä tieteellisen tiedon kanssa.

Keskeiset pyynnöt valtioneuvostolle

- Lisätään strategiaan Saamelaisvaikutusten sitova arviointikehikko (SVA), joka sisältää ennakkosuostumuksen FPIC-periaatteen (Free, Prior and Informed Consent), kumulatiiviset vaikutukset ja “ei merkittävää haittaa saamelaiskulttuurille” -tarkastelun.
- Määritellään ns. no-go-alueet ja herkkyyskriteerit saamelaisalueen energiahankkeille (alueisiin sisällytetään poronhoidon ydinalueet, vasoma-alueet, porojen vaellusreitit, sekä kulttuuri- ja pyhät kohteet).
- Laajennetaan KEITO/FINAGE-mallinnusta kattamaan myös kulttuuriset ja oikeudelliset kustannukset sekä perinteisten elinkeinojen taloudellinen merkitys ja niihin kytkeytyvät sijaintirajoitteet.
- Kohdennetaan Sosiaalisen ilmastorahaston toimenpiteitä saamelaisyhteisöille ja perustetaan Saamelainen elinkeino- ja ilmastorahasto kulttuurinmukaisiin sopeutumisratkaisuihin.
- Perustetaan Saamelaisalueen ilmasto- ja sopeutumisen koordinaatioryhmä ja vuosittainen tilannekuvaraportointi.

Muutosehdotukset strategiatekstiin

2.6. Energiaturvallisuus

Osiossa käsitellään kattavasti omavaraisuuden kasvattamista mineraalien ja materiaalien osalta osana puhtaan energian siirtymää. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi kaivannaisteollisuuden kasvattamista Suomessa rikkaan maaperän vuoksi. Tämän osalta tulisi huolehtia erityisessä tarkkuudella saamelaisalueen ja laajemmin pohjoisten alueiden

osallistumisesta kestävän kaivosteollisuuden mahdollistamiseksi oikeudenmukaisesti ja ympäristöllisesti kestäväksi niin, että ihmisoikeudet ja luonnon itseisarvo säilyvät.

Strategiassa tulisi myös huomioida luonnon kokonaisvaikutukset tuuli- ja aurinkovoimaa lisättäessä pohjoisilla alueilla. Energiatuotannon kasvun lisääntyessä, ympäristövaikutuksissa tulisi ottaa huomioon monimuotoisuusvaikutukset, jotka voivat olla merkittäviä koko luonnon osalta ja joilla on täten suuri merkitys myös luonnonsuojeluun ja luontopohjaisten elinkeinojen jatkumiseen saamelaisalueella.

Energian huoltovarmuutta niin ikään mainitaan kasvatettavan koko Suomessa. Pohjoisilla alueilla energian saantivarmuus onkin erityisen epävakaata jo ilmastonmuutoksen vuoksi epävakaan ilmaston ja lisääntyvien myrskyjen vuoksi. Kotimaista sähköverkkoa tulisikin vahvistaa pohjoisessa niin siviili- kuin sotilaalliseen käyttöön. Samalla on kuitenkin varmistettava, että verkon vahvistus toteutuu oikeudenmukaisesti ja aiheuttamatta lisäharmia paikallisväestölle ja perinteisille elinkeinoille esimerkiksi alueiden pirstaloitumisen kautta.

Energiaturvallisuuden hallintaan tulisi kiinnittää tarkempaa huomiota hallinnan osalta. Strategialuonnoksessa mainitaan monia yksittäisiä keinoja energiaturvallisuuden lisäämiseksi, mutta siitä puuttuu kokonaisvaltainen kehittäminen eri hallinnonalojen- ja tasojen kesken. Tämä on erityisen tärkeää pohjoisten, itäisten ja läntisten seutujen osalta, sillä energiaa tuotetaan näillä alueilla eteläisen Suomen käyttöön. Energian siirto- ja tuotantomekanismien tulisi siis olla taattuja myös muuttuvassa ilmastossa ja suunnittelu tulevaisuuden energiajärjestelmän osalta osallistavaa ja alueelliset eroavaisuudet huomioonottavaa.

3.4 Kansantalousvaikutukset

Lisätään kappaleeseen uusi alaluku: “**Saamelaiskulttuurin ja alkuperäiskansaoikeuksien huomioiminen makromallinnuksessa**”. FINAGE / KEITO -mallien optimointiehtoihin sisällytetään (1) *Aineeton hyvinvointi- ja kulttuuri-indikaattori*, joka mittaa toimien vaikutuksia saamelaiskulttuuriin, saamen kieliin, poronhoidon toimintaedellytyksiin ja muiden saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamiseen. (2) *Sijaintirajoitekerrokset*, jotka estävät investointien kohdentumisen poronhoidon ydinalueille, vasoma-alueille, perinteisille vaellusreiteille ja kulttuuriperintökohteisiin ilman FPIC-suostumusta ja kumulatiivista vaikutusarviointia.

Täsmennetään kappaletta 3.4.2 siten, että WAM-skenaarion tulkinnassa tunnistetaan, että pienet BKT-poikkeamat voivat aiheuttaa suhteettoman suuria haittoja saamelaiskulttuurille; siksi WAMin toimeenpano edellyttää ennakkosuostumusta (FPIC) ja SVA:ta saamelaisalueella.

3.5 Ympäristövaikutukset (SOVA)

Lisätään SOVA-prosessiin erillinen Saamelaisvaikutusten arviointi (SVA), joka tuotetaan tutkijoiden ja saamelaisen perinteisen tiedon haltijoiden yhteistuotantona.
Tuulivoiman sijoittelussa otetaan käyttöön no-go -periaate saamelaisalueen poronhoidon ydinalueilla, vasoma-alueilla ja vaellusreiteillä.
Aurinko- ja vetyhankkeet ohjataan ensisijaisesti rakennettuun ympäristöön ja matala-luontoarvoisille alueille, eikä niitä ensisijaisesti suunnitella saamelaisten kotiseutualueelle.

3.6 Perus- ja ihmisoikeusvaikutukset

Lisätään kappaleeseen huomautus, että energia- ja ilmastohankkeiden yhteydessä tapahtuva saamelaisyhteisön kuuleminen ei ole riittävä toimi, vaan sitova ennakkosuostumus (FPIC-menettely) on pyydettävä kaikkiin energia- ja ilmastohankkeisiin, joilla on vaikutuksia saamelaiskulttuuriin tai perinteisiin elinkeinoihin.
Ennakkosuostumuksen tulee olla lupa- ja rahoitusehto ja se tulee dokumentoida julkisesti.
Luodaan hankkeille kaksitasoinen hyvitysmekanismi: (1) haittojen välitön lieventäminen ja haittaa aiheuttavien toimintojen uudelleen sijoittaminen mikäli mahdollista, (2) jos haittaa ei pystytä poistamaan, toimijan tulee antaa hyvitystä ja jakaa saamiaan hyötyjä saamelaisyhteisöille. Hyvitys perustuu riippumattomaan arviointiin haitan laajuudesta saamelaiskulttuurin kannalta.

3.6.2 Sosiaalinen ilmastorahasto

Lisätään SCF-toimiin saamelaiskomponentti, joka huomioi kollektiivisen ja kulttuurisen haavoittuvuuden. Saamelaisten kohtaamia haavoittuvuuksia ovat erityisesti poronhoidon lisääntyneet kustannukset ja alueiden käytön päällekkäisyyksien aiheuttamat reittimuutokset paimennuksessa.
Valmistellaan erillinen Saamelainen elinkeino- ja ilmastorahasto, joka ohjaa rahoitusta sopeutumiseen mm. laidun- ja reittisuunnitteluun, häiriöiden ehkäisyyn, varuste- ja kalustopäivityksiin sekä tietopohjan vahvistamiseen.

3.7 Ilmastonmuutokseen sopeutuminen

Tunnistetaan saamelaisyhteisöt itsenäisinä sopeutumistoimijoina ja integroidaan perinteinen tieto sopeutumisen suunnitteluun arktisen alueen nopeutuvan lämpenemisen vuoksi.
Perustetaan *Saamelaisalueen ilmasto- ja sopeutumisen koordinaatioryhmä*, johon kuuluvat saamelaiskäräjät, saamelainen ilmastoneuvosto, saamelaisalueen paliskunnat ja alueviranomaiset ja joka laatii vuosittain sopeutumisen tilannekuvan sekä suositukset lainsäädännön ja ohjauksen täsmennyksiksi. Sopeutumisohjelmaan sisällytetään toimet poronhoidon, kalastuksen ja muiden luontaiselinkeinojen resilienssin vahvistamiseksi, hyödyntäen järjestelmällisesti saamelaista perinteistä tietoa sekä tieteellistä seurantaa

arktisen alueen nopeutuvan lämpenemisen vuoksi (3–4 kertaa nopeampaa kuin globaali keskiarvo).

Saamelainen ilmastoneuvosto esittää, että saamelaisten kotiseutualueelle on laadittava osallistava ja vaikuttava perinteisten elinkeinojen haasteisiin vastaava ja uusiin elinkeinoja sekä sosiaalista ja kulttuurista kehitystä koskeviin mahdollisuuksiin kurottava **sopeutumissuunnitelma** ja tämän sopeutumissuunnitelman toimeenpanoa on resursoitava.[1] Sopeutumistoimien tieteellinen tutkimus korostaa riskianalyysia ja sen pohjalta suunnitellun ja proaktiivisen sopeutumisen tärkeyttä.[2] Saamelaiskulttuurin sopeutumistoimet tulee mitoittaa nojautuen tieteeseen ja saamelaisten perinteiseen tietoon. Tarvitaan selkeät tavoitteet, toimenpiteet ja ohjauskeinot, jotta sopeutuminen edistyy mahdollisimman hyvin. Toimijoilla tulee olla selkeät roolit sopeutumisen edistämisessä. Yhteiskunnan velvollisuutena on huolehtia myös sopeutumisen osalta kansalaisten terveydestä ja turvallisuudesta. Samalla sen tulee luoda yksityisille toimijoille parhaat edellytykset sopeutumiseen omilla toimialoillaan. Ilmaston ja terveyden yhteistarkastelun kehittäminen on tärkeää taloudellisten, ekologisten ja sosiaalisten hyötyjen saavuttamiseksi. Ilmastotoimien sosiaaliset vaikutukset tulisi arvioida ja tuoda näkyväksi suunnitelmassa, jotta voidaan edistää oikeudenmukaista ja hyväksyttävää siirtymää saamelaisalueella.

[1] Valtioneuvosto, 2022. VNS 15/2022 vp. Valtioneuvoston selonteko kansallisesta ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelmasta vuoteen 2030. Hyvinvointia ja turvallisuutta muuttuvassa ilmastossa. Saatavissa: https://mmm.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f807fc600

[2] Adger W. N., Brown I., Surminski S. 2018. Advances in risk assessment for climate change adaptation policy. Phil. Trans. R. Soc. A.37620180106 http://doi.org/10.1098/rsta.2018.0106